

BP MARIUSZ LESZCZYŃSKI – ZAMOŚĆ

MUZEA KOŚCIELNE WEDŁUG AKTUALNEGO PRAWODAWSTWA KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO

WPROWADZENIE

Kościół w swym prawodawstwie od dawna poświęcał wiele uwagi problematyce muzeów kościelnych. Cenne wskazania w tym względzie przyniósł Sobór Watykański II oraz późniejsze zalecenia Stolicy Apostolskiej. Były one włączane na ogół w szerszy kontekst normatywny, obejmujący także archiwa, biblioteki i całą sztukę sakralną w perspektywie pastoralnej i ewangelizacyjnej misji Kościoła. Tak to ujmuje również *Kodeks Prawa Kanonicznego* (KPK), znowelizowany i ogłoszony w 1983 r. przez Papieża Jana Pawła II. Tenże Papież powołał w 1988 r. Papieską Komisję do Spraw Kościelnych Dóbr Kultury (dotąd Papieska Komisja do Zachowywania Artystycznego i Historycznego Dziedzictwa Kościoła), której powierzył troskę o kościelne dziedzictwo historyczno-artystyczne, w tym także o muzea kościelne.

Recepcja przepisów i wskazań Kościoła Powszechnego w tej dziedzinie w Kościele w Polsce dokonuje się dzięki inicjatywom Konferencji Episkopatu Polski i funkcjonującej w jej strukturach Radzie do Spraw Kultury i Ochrony Dziedzictwa Kulturalnego (dawniej Komisja Episkopatu do Spraw Sztuki Kościelnej), a także dzięki zabiegom Kościołów partykularnych, w tym ustawodawstwa synodalnego. Duży w tym udział ma także Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych (ABMK), istniejący w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II.

I. STOLICA APOSTOLSKA

A. Sobór Watykański II i dokumenty posoborowe

1. *Konstytucja o Świętej Liturgii «Sacrosanctum Concilium»*, 1963 r.

Jednym z najważniejszych dokumentów Soboru Watykańskiego II, który poświęca wiele miejsca sztuce sakralnej, jest *Konstytucja o Świętej Liturgii «Sacrosanctum Concilium»*, promulgowana 4 grudnia 1963 r. przez papieża Pawła VI. W rozdziale VII przypomina ona, że Kościół tworzył, na przestrzeni wieków, skarbiec sztuki, który „z całą troską należy zachować” (art. 123). Rządcy diecezji mają więc czuwać nad tym, „aby nie przechodziły w obce ręce ani nie niszczały sprzęty kościelne lub cenne przedmioty, które są ozdobą Domu Bożego” (art. 126). Konstytucja polecała także ustanowienie w każdej diecezji komisji sztuki kościelnej oraz kształcenie w tej dziedzinie alumnów seminariów duchownych (art. 129)¹.

2. *Instrukcja Kongregacji Obrzędów «Eucharisticum mysterium»*, 1967 r.

W związku z posoborową reformą liturgiczną Kongregacji Obrzędów wydała 25 maja 1967 r., *Instrukcję o kulcie misterium eucharystycznego «Eucharisticum mysterium»*, w której jest mowa także o sztuce sakralnej. Kongregacja zwraca wagę rządcom parafii, aby przy przeprowadzaniu adaptacji kościołów do nowej liturgii „nie zostały zniszczone skarby sztuki sakralnej”. Gdyby jednak uznano za konieczne usunięcie jakichś zabytków z obiektów sakralnych, to należy tego dokonać roztropnie za wiedzą ordynariusza diecezji i po konsultacji z ekspertami, zapewniając tym zabytkom odpowiednie warunki do ich ekspozycji na nowym miejscu (p. 24)².

3. *List okólny Kongregacji do spraw Duchowieństwa «Opera artis»*, 1971 r.

Ważnym dokumentem, traktującym o historyczno-artystycznym dziedzictwie Kościoła, jest *List okólny Kongregacji ds. Duchowieństwa «Opera artis»*, z 11 kwietnia 1971 r., adresowany do przewodniczących konferencji biskupów. Powodem jego wydania było narastające niebezpieczeństwo utraty zabytków sztuki kościelnej na skutek kradzieży, przywłaszczeń i zniszczeń. Kongregacja zalecała

¹ *Konstytucja o Świętej Liturgii «Sacrosanctum Concilium»*, 4 XII 1963 r., w: *Sobór Watykański II, Konstytucje, dekry, deklaracje*, Paryż 1967, s. 31, art. 46; s. 55-57, art. 122-123, 126, 129.

² *Instrukcja Kongregacji Obrzędów «Eucharisticum mysterium»*, Acta Apostolicae Sedis (AAS), 59 (1967) s. 539-573; *To czyńcie na moją pamiątkę. Eucharystia w dokumentach Kościoła*, oprac. ks. J. Miazek, Warszawa 1987, s. 170.

m. in. przechowywanie w muzeum diecezjalnym lub międzydiecezjalnym tych dzieł sztuki, które zostały już wycofane z użytku, na skutek reformy liturgicznej. Jednocześnie wzywała konferencje episkopatów, aby na swym terenie wydały odpowiednie normy szczegółowe, dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego Kościoła³.

4. *Kodeks Prawa Kanonicznego*, 1983 r.

Kodeks Prawa Kanonicznego (KPK), znowelizowany i ogłoszony przez papieża Jana Pawła II, 25 stycznia 1983 r., nie mówi wprawdzie bezpośrednio o muzeach kościelnych, ale nakazuje Kościołowi troskę o całe jego dziedzictwo historyczno-artystyczne. Na przykład kan. 1220 § 2 postanawia: „Dla ochrony dóbr sakralnych oraz kosztowności należy okazać właściwą troskę o konserwację i zastosować odpowiednie środki bezpieczeństwa”. Z kolei kan. 1276 §2 poleca władzy kościelnej wydawanie szczegółowych instrukcji w tym względzie, w oparciu o prawo kościelne, tradycję i okoliczności. Natomiast kan. 1284 § 1 zwraca uwagę na to, aby administratorzy dóbr kościelnych wypełniali swoje zadania ze starannością dobrego gospodarza, „stosując środki ważne w/g prawa państwowego”⁴.

5. *Konstytucja apostolska Jana Pawła II «Pastor Bonus»*, 1988 r.

O muzeach kościelnych mówi wyraźnie *Konstytucja Apostolska Jana Pawła II «Pastor Bonus»*, z 28 czerwca 1988 r. Papież poleca w niej Kościołowi, aby swoje muzea traktował także jako instytucje kulturalne na równi z najlepszymi archiwami i bibliotekami (por. art. 112). Warto tu dodać, że mocą tejże Konstytucji została powołana „Papieska Komisja do Spraw Kościelnych Dóbr Kultury”⁵.

B. Papieska Komisja do Spraw Kościelnych Dóbr Kultury

1. *List okólny «Konieczność i pilna potrzeba inwentaryzacji oraz katalogowania dóbr kulturowych Kościoła»*, 1999 r.

Papieska Komisja ds. Kościelnych Dóbr Kultury opublikowała 8 grudnia 1999 r., cenny dokument – *List okólny «Konieczność i pilna potrzeba inwentaryzacji*

³ *List okólny Kongregacji ds. Duchowieństwa «Opera artis»*, 11 IV 1971, AAS, 63 (1971) s. 315-317.

⁴ *Kodeks Prawa Kanonicznego* (KPK), Poznań 1983, kan. 1189-1220 § 2, 1276, 1281-1287; E. Michalewicz, *Prawo kanoniczne w służbie ochrony zabytków sakralnych*, w: *Ars sacra et restauratio*, red. J. Kowalczyk, Warszawa 1992, s. 48-51.

⁵ *Konstytucja apostolska Jana Pawła II «Pastor Bonus»*, 28 VI 1988, AAS, 80 (1988) s. 885-886, art. 99-102; zob. p. B niniejszego opracowania.

oraz katalogowania dóbr kulturowych Kościoła»⁶. Jest on adresowany do biskupów diecezjalnych z prośbą, aby w swych diecezjach troszczyli się o dziedzictwo historyczno-artystyczne oraz podjęli dzieło jego inwentaryzacji i katalogowania.

W liście tym Komisja przypomina, że dobra kultury stanowią historyczne i twórcze oblicze Kościoła oraz, że Kościół był jedną z pierwszych instytucji publicznych, który mocą swego prawodawstwa regulował ich wytwarzanie, konserwację i dowartościowanie. Troska Kościoła o dziedzictwo historyczno-artystyczne jest przejawem jego misji ewangelizacyjnej w świecie i znakiem czynnego włączenia się w pomnażanie dobra ludzkości⁷.

List poświęca wiele miejsca trosce Kościoła, na przestrzeni wieków, o dobra kultury (rozdział 1), wyjaśnia ich pojęcie, przedmiot, a także cel, metody i zasady ich inwentaryzacji oraz katalogowania (rozdz. 2, 3 i 4). Mówi także o instytucjach i podmiotach organizacyjnych odpowiedzialnych za tę dziedzinę działania (rozdz. 5). W zakończeniu listu Komisja podkreśla, że trud inwentaryzacji i katalogowania kościelnych dóbr kultury ma także głęboki sens duchowy, gdyż dobra te, uporządkowane i opisane, mogą pomóc człowiekowi rozpoznać zbawczy plan Boga względem niego⁸.

2. List okólny «Funkcja pastoralna muzeów kościelnych», 2001 r.

W okresie posoborowym powołano wiele muzeów kościelnych: diecezjalnych, parafialnych, zakonnych, itp. Wydawano też różne dokumenty poświęcone gromadzeniu, ochronie i konserwacji zabytków sztuki sakralnej. Do najważniejszych wśród nich należy *List Okólny Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury «Funkcja pastoralna muzeów kościelnych»*, z 15 sierpnia w 2001 r., podpisany przez jej przewodniczącego, abp. Francesco Marchisano i adresowany do biskupów, przełożonych Instytutów Życia Konsekrowanego oraz Wspólnot Życia Apostolskiego⁹. List ten jest pierwszym w dziejach Kościoła obszernym, samoistnym dokumentem, poświęconym muzeom kościelnym. Podaje on normy prawne dotyczące tychże muzeów, omawia ich strukturę organizacyjną, zasady gromadzenia zbiorów i założenia ideowe oraz wskazuje pola współpracy pomię-

---

⁶ *Necessità e urgenza dell'inventariazione e della catalogazione dei beni culturali della Chiesa, Città del Vaticano*, 8 dicembre 1999, ss. 63; *Enchiridion dei beni culturali della Chiesa. Documenti ufficiali della Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa, Edizioni Dehoniane, Bologna* 2002 (ss. 682+43), s. 400-437.

⁷ Por. Jan Paweł II, *Znaczenie dziedzictwa artystycznego w wyrażaniu wiary i w dialogu z ludzkością*, *L'Osservatore Romano* (L'Osserv. Rom.), 13 X 1995, s. 5.

⁸ F. Greniuk, *Dziedzictwo dóbr kulturowych w oczach Kościoła*, „Biuletyn Muzeum Diecezjalnego” (dalej: BMD), 3 (1999-2000) s. 4-13.

⁹ *Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa, Lettera Circolare, La Funzione Pastorale dei Musei Ecclesiastici, Città del Vaticano*, 15 Agosto 2001, ss. 78; *Enchiridion*, s. 464-526; *Funkcja pastoralna muzeów kościelnych*, BMD, Zamość 2000-2001 {2002}, nr 4, s. 5-76 (tłum. F. Nieckarz);

dzy kościelnymi i państwowymi służbami konserwatorskimi w zakresie ochrony zabytków¹⁰.

Okólnik zawiera następujące działy: 1) Zachowywanie dziedzictwa historyczno-artystycznego Kościoła; 2) Natura, cele i typologia muzeów kościelnych; 3) Organizacja; 4) Użyteczność; 5) Formacja pracowników. „Poprzez ten nowy dokument – czytamy we wstępie – Komisja Papieska chce mieć dodatkowy wkład we wzmożenie działań Kościoła na rzecz dóbr kultury w celu popierania nowego humanizmu dla nowej ewangelizacji. Zadaniem Papieskiej Komisji jest bowiem nieustanny wysiłek w tym celu, by cały lud Boży, a zwłaszcza zaangażowani świeccy i duchowni, potrafili ocenić w wymiarze duszpasterskim ogromne dziedzictwo historyczno-artystyczne Kościoła”¹¹.

Po szerokim wprowadzeniu o charakterze historycznym, okólnik podaje szereg wskazówek praktycznych dotyczących organizacji muzeów kościelnych oraz głęboką refleksję teologiczną, dotyczącą ich roli i zadań w misji pastoralnej Kościoła.

„Muzeum kościelne – pisze abp Francesco Marchisano – we wszystkich przejawach jest wewnętrznie związane z życiem Kościoła, ponieważ w sposób widzialny dokumentuje drogę, jaką Kościół przeszedł na przestrzeni wieków, gdy chodzi o kult, o katechezę, o kulturę i o miłosierdzie. Muzeum kościelne jest więc miejscem, które oprócz geniuszu ludzkiego dokumentuje rozwój życia kulturalnego i religijnego, i w ten sposób chroni teraźniejszość. W konsekwencji nie może być ono rozumiane w sensie <absolutnym>, tzn. oderwanym od działalności duszpasterskiej, ale jest umiejscowione w relacji do całości życia kościelnego i w odniesieniu do dziedzictwa historyczno-artystycznego każdego narodu i każdej kultury. Muzeum musi zatem w sposób konieczny włączyć się w środowisko aktywności duszpasterskiej i ma za zadanie podjęcie refleksji nad życiem Kościoła w ścisłym odniesieniu do dziedzictwa kulturalnego”¹².

Muzea kościelne są więc „instrumentem chrześcijańskiej ewangelizacji”¹³ i wchodzi w samą istotę duszpasterstwa, zachowując w pamięci dorobek kulturalny, charytatywny i edukacyjny wspólnot chrześcijańskich. Wejście do muzeum kościelnego domaga się więc szczególnego nastawienia duchowego, ponieważ przez oglądane tam rzeczy piękne, poznaje się piękno samego Boga i odczytuje się drogi wiary minionych pokoleń.

Kierowanie, normowanie i opieka nad tym wszystkim, co należy do kościelnych dóbr kultury w kościołach lokalnych, a także tworzenie muzeum diecezjalnego, bądź innych muzeów kościelnych związanych z diecezją, należy do biskupa diecezjalnego. W realizacji tych inicjatyw powinna go wspierać specjalna komisja diecezjalna, względnie inny urząd do spraw sztuki kościelnej i dóbr kultury.

¹⁰ M. Leszczyński, *Funkcja pastoralna muzeów kościelnych (omówienie dokumentu Stolicy Apostolskiej)*, „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne” (dalej: ABMK), 79 (2003) s. 147-150.

¹¹ *Funkcja pastoralna muzeów*, BMD, nr 4, s. 5.

¹² Tamże, s. 6.

¹³ Tamże.

Gromadzenie i ochrona kościelnych dóbr kultury domaga się przestrzegania następujących zasad:

- zachowywać normy i zalecenia Stolicy Świętej, własnej Konferencji Episkopatu i diecezji, które w różny sposób dotyczą tej dziedziny,
- zredagować odpowiedni statut lub regulamin i rozpropagować go poprzez kościelne środki komunikacji,
- zastosować się do zaleceń państwowych i regionalnych w dziedzinie gromadzenia, katalogowania, ochrony i konserwacji dóbr kultury,
- kontrolować wypożyczanie dzieł sztuki religijnej zgodnie z normami kościelnymi i państwowymi, upewniając się przy tym co do celowości prośby i zalecając, aby dzieła te były umieszczane w kontekście kościelnym,
- unormować prawo do reprodukcji dzieł, biorąc pod uwagę zalecenia i zwyczaje kościelne i świeckie,
- kontrolować dostęp do informacji zapisanych na papierze i do materiału informatycznego,
- opracować przepisy dotyczące przemieszczania dzieł niestrzeżonych, zapomnianych i zagrożonych zniszczeniem w muzeum kościelnym, bądź w magazynach muzealnych,
- dla magazynów przechowujących dobra kultury, należących do kościelnych, cywilnych, publicznych i prywatnych instytucji muzealnych, trzeba wypracować porozumienie w celu ochrony praw własności, kościelnego wykorzystania i zabezpieczenia czasowego charakteru depozytów. Także prace restauratorskie muszą być regulowane precyzyjnymi aktami formalnymi.

W organizowaniu zarządzania muzeum kościelnym trzeba nawiązać kontakt i podejmować współpracę z innymi instytucjami kulturowymi, a w szczególności z muzeami publicznymi i prywatnymi. Równocześnie trzeba troszczyć się o zachowanie praw własności dzieł sztuki oraz respektować przepisy dotyczące ich wypożyczania.

Z treści zawartych w liście okólnym wynikają następujące wnioski:

- w środowisku Kościołów lokalnych potrzebny jest globalny projekt dotyczący ochrony dóbr kultury i współpraca odpowiednich instytucji kościelnych z instytucjami świeckimi dla wspólnego wypracowania planów rozwoju kulturowego,
- konieczne jest przygotowanie kapłanów (i pracowników świeckich) do pracy w muzeach kościelnych. Dotyczy to zwłaszcza tych księży, którzy w powierzonych im placówkach duszpasterskich mają sprawować opiekę nad znajdującymi się tam zabytkowymi obiektami sztuki sakralnej,
- tam, gdzie nie ma jeszcze muzeum diecezjalnego należy je powołać i troszczyć się o inwentaryzację oraz skatalogowanie zbiorów. Trzeba też postarać się o multimedialne środki dydaktyczne i o odpowiednią administrację¹⁴.

---

¹⁴ *Funkcja pastoralna muzeów*, BMD, nr 4, s. 32-76; M. L e s z c z y ń s k i, *Funkcja pastoralna muzeów*, ABMK, 79 (2003) s. 147-150; Tenże, *Współpraca Kościoła i państwa w zakresie ochrony*

3. *Enchiridion kościelnych dóbr kultury. Oficjalne dokumenty Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury*, 2002 r.

Papieska Komisja ds. Kościelnych Dóbr Kultury wydała w 2002 r. cenną publikację pt. *Enchiridion dei beni culturali della Chiesa. Documenti ufficiali della Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa*¹⁵. Enchiridion zawiera dokumenty urzędowe (okólniki, listy, sprawozdania, itp.) za lata 1989-2002, dotyczące dziedzictwa kulturowego Kościoła. Publikację otwiera „Prezentacja” Papieskiej Komisji, autorstwa jej przewodniczącego, abp. Francesco Marchisano (s. 7-14). Kolejną część Enchiridionu to *Introduzione*, w której o. Carlo Chenis SDB, sekretarz tejże Komisji omawia szeroko jej naturę, kompetencje, organizację i działalność (s. 17-85).

Zasadnicza część publikacji – *Documenti*, zawiera łącznie 48 dokumentów wydanych przez tę papieską dykasterię. Są wśród nich dokumenty odnoszące się wprost do muzeów kościelnych, m. in.: *Presentazione del «The Malta Document» sui musei ecclesiastici nella pastorale delle Chiese locali* – do oprzewodniczących konferencji episkopatów, 1994 r. (s. 196-201); *Presentazione delle conclusioni della III Assemblea plenaria*, 2000 r. (s. 441-460); *La funzione pastorale dei musei ecclesiastici*, 2001 r. (s. 464-526); *Attività della Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa: I. Attività*, 1989 (s. 600-604), *II. Attività*, 2000 (s. 605-644), *III. Attività*, 2001 (s. 645-682). Nadto w końcowej partii publikacji przypomniane zostały wypowiedzi Jana Pawła II na temat kościelnych dóbr kultury. Wśród nich jest m. in. List do artystów z 4 kwietnia 1999 r. (s. 570-593). Publikacja zawiera indeksy: źródeł, analityczny i dokumentów.

Arcybiskup Francesco Marchisano w liście, z dnia 15 listopada 2002 r., adresowanym do biskupa Jana Śrutwy, przewodniczącego Rady ds. Kultury i Ochrony Dziedzictwa Kulturalnego Konferencji Episkopatu Polski o tej publikacji pisał: „Wyrażam życzenie, by *Enchiridion* był pożytecznym narzędziem, stymulującym na poziomie lokalnym ochronę prawną, materialną konserwację, a przede wszystkim duszpasterskie docenienie roli dziedzictwa historyczno-artystycznego w służbie misji Kościoła. Chodzi o to, by zainwestować w formację, w kwalifikację lokalnych komisji, w duszpasterskie planowanie troski o dobra kultury. Wyrażam także nadzieję, że (...) Konferencje Episkopatów zatroszczą się o promocję tego dzieła i o podobne publikacje w różnych językach”¹⁶.

zabytków sztuki kościelnej, w świetle listu okólnego Papieskiej Komisji ds. Dziedzictwa Kulturowego Kościoła, pt. «Funkcja pastoralna muzeów kościelnych»; *Rada do Spraw Kultury i Ochrony Dziedzictwa Kulturalnego Konferencji Episkopatu Polski*, „Biuletyn Kościelnych Dóbr Kultury” (dalej: BKDK), 1 (2005) s. 128-135.

¹⁵ Por. przypis 6.

¹⁶ F. M a r c h i s a n o, *List do biskupa J. Śrutwy, przewodniczącego Rady ds. Kultury i Ochrony Dziedzictwa Kulturalnego Konferencji Episkopatu Polski*, Watykan, 15 XI 2002, BKDK, 1 (2005) s. 73-76.

4. *Prezentacja Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury, 2002 r.*

Do cennych dokumentów wydanych przez Papieską Komisję ds. Kościelnych Dóbr Kultury, ilustrujących jej historię i działalność, należą także tzw. Prezentacje¹⁷. Prezentacja z 2002 r. zawiera, w części pierwszej, omówienie najważniejszych dokonań tejże Komisji m. in. w zakresie normatywnym. Przypomniano tu wydanie m. in. takich dokumentów jak: *Konieczność i pilna potrzeba inwentaryzacji oraz katalogowania dóbr kulturowych Kościoła (1999)* i *Pastoralna funkcja muzeów kościelnych (2001)*¹⁸. W części drugiej, pt. *Natura, kompetencje, organizacja i działalność Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury*, o. Carlo Chenis SDB mówi szeroko o dobrach kultury, dziełach sztuki, bibliotekach, archiwach i muzeach kościelnych¹⁹, które należy dowartościować, „aby dać konkretny wyraz historycznej pamięci chrześcijaństwa”²⁰.

5. *Prezentacja Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury, 2004 r.*

Prezentacja z 2004 r.²¹ zawiera osobny i ważny rozdział, pt. *Muzea sztuki sakralnej*, w którym czytamy: „Tworzenie i rozwój muzeów diecezjalnych pomaga w poznawaniu chrześcijańskiego dziedzictwa historyczno-kulturowego, pobudza zaangażowanie instytucji kościelnych w ich utrzymanie, ochronę i docenienie. W ramach każdej diecezji, muzeum diecezjalne stanowi naturalny punkt odniesienia i koordynacji dla wszystkich lokalnych inicjatyw. W tym znaczeniu muzeum integruje się z projektem pastoralnym wspólnoty chrześcijańskiej, która je prowadzi i może stanowić uprzywilejowane miejsce formacji kulturowej i religijnej dla konkretnego terytorium”²².

W dalszej części Prezentacji wymienione są instytucje kościelne odpowiedzialne za ochronę dziedzictwa kulturalnego na poziomie Kościoła Powszechnego (Papieska Komisja ds. Kościelnych Dóbr Kultury) i lokalnego (konferencje

---

¹⁷ *Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa, Presentazione della Pontificia Commissione, 2002, ss. 52; Enchiridion, s. 7-85; BKDK, 1 (2005) s. 10-72.*

¹⁸ F. Marchisano, *Prezentacja Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury, 2002 r., Enchiridion, s. 7-14; BKDK, 1 (2005) s. 10-17.*

¹⁹ C. Chenis, *Natura, competenze, organizzazione e attività della Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa, Enchiridion, s. 17-85; BKDK, 1 (2005) s. 18-72.*

²⁰ Tenże, *Natura, kompetencje, BKDK, 1 (2005) s. 39; Warto tu wspomnieć o obszernym liście Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury, z 16 XII 2002 r., adresowanym do Przewodniczących Konferencji Episkopatów. List ten jest pokłosiem IV Zgromadzenia Plenarnego Papieskiej Komisji, 17-19 X tego roku, pt. *Znaczenie dóbr kultury dla tożsamości terytorialnej i historyczno-artystycznego dialogu pomiędzy narodami*, podczas którego mówiono m.in. o muzeach kościelnych; *List do Przewodniczących Konferencji Episkopatów, 2002 r., BKDK, 1 (2005) s. 77-91.**

²¹ *Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa, Città del Vaticano 2004, ss. 15; Prezentacja Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury 2004, BKDK, 1 (2005) s. 92-120.*

²² *Prezentacja 2004, BKDK, 1 (2005) s. 102-104.*

episkopatów, względnie Krajowe Biuro ds. Kościelnych Dóbr Kultury, ordynariusze i odpowiednia Diecezjalna Komisja ds. Kościelnych Dóbr Kultury dla koordynowania inicjatyw związanych ze sztuką sakralną, bibliotekami, archiwami, muzyką sakralną, itd.).

Cenne w tym dokumencie jest także przypomnienie i krótkie omówienie najważniejszych listów okólnych tej papieskiej dykasterii. Pierwszy z nich, z 10 kwietnia 1989 r., został skierowany do przewodniczących Konferencji Episkopatów i dotyczył kwestionariusza nt. dóbr kultury oraz instytucji zajmujących się ich konserwacją, zaś następny, z 10 marca 1992 r., informował o uzyskanych wynikach. W kolejnych okólnikach (15 października 1992 i 3 lutego 1995) Papieska Komisja kierowała prośbę do biskupów świata, aby w seminariach duchownych przysposabiali alumnów do troski o kościelne dobra kultury. Okólnik w tej sprawie otrzymały także uniwersytety katolickie w świecie (10 września 1994). W osobnym okólniku (10 kwietnia 1994) Komisja zachęcała też rodziny zakonne w świecie, męskie i żeńskie, aby troszczyły się o powierzone im dobra kultury.

W specjalnym okólniku, z 2 maja 1994 r., adresowanym do Konferencji Episkopatów europejskich, Komisja zwracała uwagę na niebezpieczeństwa grożące kościelnym dobrom kultury w związku z otwarciem granic państwowych (kradzieże, nielegalny wywóz, itp.) i apelowała o pilną potrzebę inwentaryzacji zabytków sztuki sakralnej²³.

W zakończeniu Prezentacji C. Chesis przypomniał, że Papieska Komisja wydała cztery cenne okólniki poświęcone: bibliotekom (1994), archiwom (1997), inwentaryzowaniu i katalogowaniu dóbr kultury (1999) oraz muzeom kościelnym (2001). Dodał też, że przygotowywane są kolejne dokumenty, pt. Cyboria Eucharystyczne (Custodia) oraz Sztuka religijna i Sztuka a wiara²⁴.

II. KOŚCIÓŁ W POLSCE

A. Konferencja Episkopatu Polski

1. *Instrukcja o ochronie zabytków i kierunkach rozwoju sztuki kościelnej*, 1966 r.

Polskim dokumentem kościelnym wielkiej wagi dotyczącym dóbr kultury jest *Instrukcja Episkopatu Polski o ochronie zabytków i kierunkach rozwoju sztuki kościelnej*, z 16 kwietnia 1966 r., opracowana w oparciu o uchwały Soboru Watykańskiego II²⁵.

²³ Tamże, s. 106-110.

²⁴ Tamże, s. 110.

²⁵ *Instrukcja Episkopatu Polski o ochronie zabytków i kierunkach rozwoju sztuki kościelnej*, 16 IV 1966, w: *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski (1966-1998)*, oprac. C. Krakowiak, L. Adamowicz, Lublin 1999, s. 241-245.

Instrukcja w punkcie 4 postanawia: „Rządcom kościołów przypominamy, że nie są oni właścicielami, lecz tylko stróżami i opiekunami dzieł sztuki sakralnej, znajdującymi się w obiektach powierzonych ich pieczy. Dlatego w żadnym wypadku nie wolno im, najmniejszych nawet dzieł sztuki (jak np. zniszczone obrazy, figury, tzw. świątki, lichtarze, stare księgi, zegary) przenosić do innych kościołów, zabierać z sobą na inną placówkę, sprzedawać lub darowywać. Dzieła takie należy zabezpieczyć przed kradzieżą i zniszczeniem, a jeśli ich stan nie pozwala na ekspozycję w kościele, trzeba przechowywać je w odpowiednim pomieszczeniu jako załączek ewentualnego muzeum parafialnego, lub też przekazać muzeum diecezjalnemu”²⁶. Diecezjalnym komisjom do spraw sztuki kościelnej złożonym z fachowców mają być przedkładane wszelkie zamierzenia konserwatorskie (p. 12); a „jeśli zamierzone prace dotyczą obiektu zabytkowego należy w myśl państwowej ustawy o ochronie dóbr kultury uzyskać także zgodę na ich wykonanie ze strony wojewódzkiego konserwatora zabytków”²⁷.

2. Normy postępowania w sprawach sztuki kościelnej, 1973 r.

Kolejny ważny dokument Konferencji Episkopatu Polski dotyczący kościelnych dóbr kultury to *Normy postępowania w sprawach sztuki kościelnej*, z 25 stycznia 1973 r., (obowiązujące od 1 kwietnia tego roku). Instrukcja zawiera następujące działy: Wstęp, Zabytki sztuki i kultury chrześcijańskiej, Tworzenie nowej sztuki, Organizacja opieki nad sztuką i Funkcja duszpasterska sztuki kościelnej²⁸.

Normy zobowiązują rządców parafii i kościołów do przeprowadzenia inwentaryzacji przedmiotów kultu i zabytków oraz wyposażenia wewnątrz obiektów sakralnych. Jeden egzemplarz inwentarza powinien być przekazany do archiwum referatu ds. sztuki przy kurii diecezjalnej albo do muzeum diecezjalnego lub klasztornego²⁹. Normy postanawiają też, że „obiekty wycofane z bezpośredniego

²⁶ Tamże, s. 242, p. 4.

²⁷ Tamże, p. 3; Zob. także: *Konserwacja i zabezpieczenie zabytków sztuki kościelnej* (17 VI 1970), w: *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne*, s. 246-247; Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską zawarty 28 VII 1993 r. i ratyfikowany przez Papieża Jana Pawła II 23 II 1998 r., w artykule 25 postanawia: „1) W każdej diecezji komisja powołana przez biskupa diecezjalnego będzie współpracować z właściwymi władzami państwowymi w celu ochrony znajdujących się w obiektach sakralnych i kościelnych dóbr kultury o ogólnonarodowym znaczeniu oraz dokumentów archiwalnych o wartości historycznej i artystycznej; 2) Kompetentne władze państwowe i Konferencja Episkopatu Polski opracują zasady udostępniania dóbr kultury będących własnością lub pozostających we władaniu Kościoła” (*Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, Dziennik Ustaw, 28 IV 1998 r., 98.51.318, art. 25*).

²⁸ *Normy postępowania w sprawach sztuki kościelnej*, 25 I 1973, w: *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne*, s. 247-261 (Dokument ten został opracowany w oparciu o zarządzenia Stolicy Apostolskiej, zawarte m.in. w *Litterae circulares*, z 11 IV 1971 r., uchwały Soboru Watykańskiego II i KPK).

²⁹ Tamże, s. 249, § 6.

kultu lub dekoracji wnętrza kościelnego należy umieścić w osobnych i zabezpieczonych pomieszczeniach jako zaczątek kolekcji parafialnej lub klasztornej, albo oddać do muzeum diecezjalnego³⁰.

„Ogólny nadzór i opiekę nad dawną i współczesną sztuką sakralną sprawuje Konferencja Episkopatu Polski przez Radę ds. Kultury i Ochrony Dziedzictwa Kulturalnego” (§ 27)³¹, zaś diecezjach miejscowy ordynariusz, zgodnie z ogólnymi przepisami kościelnymi i we współpracy z diecezjalną Komisją do Spraw Sztuki³².

3. Statut Muzeum Diecezjalnego, 1976 r.

155 Konferencja Episkopatu Polski, obradująca 18 listopada 1976 r. w Warszawie, uchwaliła *Statut Muzeum Diecezjalnego*, który podpisał jej przewodniczący kard. Stefan Wyszyński oraz przewodniczący Komisji ds. Sztuki Kościelnej bp Jan Obląk³³.

Punkt 2 Statutu mówi, że podstawę prawną istnienia muzeum diecezjalnego stanowią: KPK, Konstytucja o Świętej Liturgii Soboru Watykańskiego II, Okólnik Kongregacji ds. Duchowieństwa W trosce o zachowanie artystycznego i historycznego dziedzictwa Kościoła, z 11 kwietnia 1971 r., oraz Normy postępowania w sprawach sztuki kościelnej Konferencji Episkopatu Polski, z 25 stycznia 1973 r.³⁴ Muzeum diecezjalne powinno posiadać swój „statut, zatwierdzony przez Ordynariusza diecezji i regulamin wewnętrzny nadany mu przez dyrektora muzeum” (p. 23). Dyrektor „powinien utrzymywać kontakty z muzeami kościelnymi innych diecezji i z Ośrodkiem Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, zwłaszcza w sprawach organizacji zbiorów, metody ich dokumentacji naukowej i opieki nad zabytkami na terenie diecezji”³⁵.

W oparciu o tenże Statut powstawały statuty muzeów kościelnych w diecezjach³⁶.

³⁰ Tamże, s. 252 § 16.

³¹ Tamże, s. 256 § 27.

³² Por. tamże, s. 257 § 32.

³³ Zob. np. *Statut Muzeum Diecezjalnego*, 1976, Notificationes, Kraków, 1977, nr 5-6, s. 185-188; „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie” (dalej: WDL), 10-12 (1976), s. 124-127.

³⁴ Tamże, s. 186, p. 2.

³⁵ Tamże, s. 187, p. 16.

³⁶ Zob. np. *Statut Muzeum Diecezjalnego w Zamościu*, zatwierdzony przez biskupa diecezjalnego Jana Śrutwę, 20 XI 1996 r. Statut mówi: „Muzeum Diecezjalne (...) gromadzi, przechowuje i zabezpiecza obiekty zabytkowe nowe sztuki kościelnej, religijnej i świeckiej, zwłaszcza posiadające związek z terenem Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej (...). Ma też „służyć (...) jako ośrodek pomocniczy dla duchowieństwa w udzielaniu porad i konsultacji oraz formacji alumnów Wyższego Seminarium Duchownego w zakresie sztuki kościelnej” (§ 6, 15), „Zamojski Informator Diecezjalny” (ZID), 4 (1996), s. 233-236; BMD, 1 (1997) s. 7-9.

4. II Polski Synod Plenarny (1991-1999)

Ochronie dziedzictwa kulturalnego Kościoła i muzeom kościelnym swoją uwagę poświęca także II Polski Synod Plenarny (1991-1999). W osobnym punkcie pt.: *Ochrona i konserwacja zabytków, muzea kościelne* (s. 177-118, p. 68, 69 i 70) Synod postanawia: „Ochrona zabytków polega z jednej strony na ich inwentaryzacji, z drugiej zaś na zabezpieczeniu. Szczególna odpowiedzialność za ochronę zabytków sztuki kościelnej spoczywa na proboszczach i rektorach kościołów zabytkowych. Postanowienia ustawy państwowej o ochronie zabytków obowiązują ich w sumieniu, gdyż są wyrazem wspólnej troski obywatelskiej o ocalenie patrimonium narodowego tak bezlitośnie niszczonego przez wojny, pożary, wandalizm i grabieże, a także zaniedbania ze strony osób odpowiedzialnych. Żadnemu proboszczowi nie wolno wszczynać jakichkolwiek działań przy obiekcie zabytkowym bez uzyskania zgody konserwatora diecezjalnego. Konserwacja wymaga kwalifikacji zawodowych i wysokiego poziomu etyki zawodowej. W seminariach duchownych, w ramach wykładów historii sztuki, należy poświęcić specjalne zajęcia poświęcone konserwacji sztuki kościelnej. Powinny być one poszerzone o wizyty w pracowniach konserwacji zabytków, aby uświadomić alumnom, jak skomplikowane i kosztowne są specjalistyczne zabiegi, które często nie byłyby konieczne, gdyby przestrzegano zasad ochrony zabytków” (p. 68);

„Obiekty szczególnie cenne, a zwłaszcza wycofane z kultu, mogą być przeniesione do muzeum diecezjalnego lub wzbogacić kolekcję parafialną. Podobnie ma się rzecz z archiwami i księgozbiorami parafialnymi. Muzea i kolekcje mają na celu nie tylko zabezpieczenie zabytków, ale i specyficzne oddziaływanie duszpasterskie realizowane przez stałą ekspozycję i wystawy okresowe” (p. 69); „Ochronie podlega także otoczenie zabytkowych świątyń, tak zwany cmentarz przykościelny wraz z dzwonnica i drzewostanem” (p. 70)³⁷.

5. Rada ds. Kultury i Ochrony Dziedzictwa Kulturalnego Konferencji Episkopatu Polski

Doniosłą rolę w dziedzinie ochrony kościelnych dóbr kultury oraz upowszechniania norm prawnych z tym związanych odgrywa Rada ds. Kultury i Ochrony Dziedzictwa Kulturalnego Konferencji Episkopatu Polski (dawniej Komisja Episkopatu do Spraw Sztuki Kościelnej), której kompetencje i zadania określają Normy postępowania w sprawach sztuki kościelnej, wydane przez Konferencję Episkopatu Polski w 1973 r. Do zadań szczegółowych Rady należą: opieka nad zabytkami, czuwanie nad rozwojem współczesnej sztuki kościelnej, służenie pomocą i konsultacjami w sprawie organizowania i funkcjonowania muzeów kościelnych, a także oraz postulowanie w ratio studiorum seminariów duchownych nauczania sztuki kościelnej i ochrony zabytków³⁸.

³⁷ II Polski Synod Plenarny (1991-1999), Poznań 2001, s. 117-118, p. 68-70.

³⁸ *Normy postępowania w sprawach sztuki kościelnej*, s. 256, § 30; por. p. II. A. 2, przypis 29, 32.

Rada, za aprobatą Konferencji Episkopatu Polski³⁹, zainicjowała w 2005 r. wydawanie swojego pisma urzędowego, pt. Biuletyn Kościelnych Dóbr Kultury⁴⁰, „żywiąc mocne przekonanie, że jest to początek większej całości, którą za łaską Bożą przyniesie niedaleka przyszłość”⁴¹. Pismo na swych łamach będzie prezentować przede wszystkim dokumenty Stolicy Apostolskiej, w tym Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury oraz Episkopatu Polski, dotyczące dziedzictwa kulturalnego Kościoła, zabytków sztuki sakralnej i muzeów kościelnych. Zgodnie z tymi założeniami, pierwszy numer „Biuletynu” zawiera wypowiedzi Papieża Jana Pawła II nt. kościelnych dóbr kultury, dokumenty Papieskiej Komisji ds. Dziedzictwa Kulturowego Kościoła⁴², materiały Rady ds. Kultury i Ochrony Dziedzictwa Kulturalnego Konferencji Episkopatu Polski, opracowane przez jej przewodniczącego biskupa prof. dr hab. Jana Śrutwę i jej członka bp. dr Mariusza Leszczyńskiego, itp.⁴³.

B. Ustawodawstwo Kościołów partykularnych

Troska o dziedzictwo kulturowe Kościoła, zabytki sztuki sakralnej i zbiory muzealne znalazła swój wyraz także w ustawodawstwie Kościołów partykularnych. Przepisy i wskazania w tym względzie podają przede wszystkim synody diecezjalne. Na przykład II Synod Diecezji Lubelskiej (1977-1985) postanawia: „Skarbiec zasobów sztuki (...) winien być pieczołowicie strzeżony i zachowany z całą troskliwością” (statut 272)⁴⁴.

Wiele miejsca sztuce sakralnej i ochronie dziedzictwa kulturowego Kościoła poświęca I Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej (1996-2001), który w swej

³⁹ Pismo bp. Piotra Libery, Sekretarza Generalnego Konferencji Episkopatu Polski do bp. M. Leszczyńskiego, Warszawa, 24 VI 2005 (SEP – 2.7.7-7).

⁴⁰ *Biuletyn Kościelnych Dóbr Kultury*, red. bp. M. Leszczyński, nr 1, Warszawa 2005, ss. 200, fot.; Por. przypis 15. Pismo to powstało w wyniku przekształcenia wydawanego od 1997 r. w Zamościu Biuletynu Muzeum Diecezjalnego, redagowanego przez jego dyrektora bp. M. Leszczyńskiego. W Biuletynie tym został m. in. szeroko omówiony list okólny Papieskiej Komisji ds. Dziedzictwa Kulturowego Kościoła, pt. «*Konieczność i pilna potrzeba inwentaryzacji oraz katalogowania dóbr kulturowych Kościoła*» (nr 3/1999-2000) oraz list okólny, pt. «*Funkcja pastoralna muzeów kościelnych*» (nr 4/2000-2001, s. 5-76); Por. p. I.B.1 i 2 niniejszego opracowania.

⁴¹ J. Śrutwa, *Słowo wstępne*, BKDK, s. 3.

⁴² Tamże, s. 10-76; 92-120.

⁴³ J. Śrutwa, M. Leszczyński, *Współpraca kościelnych i państwowych służb konserwatorskich. Sprawozdanie z sympozjum (Warszawa, 6-7 V 2003)*, BKDK, 1 (2005) s. 123-127; Bp J. Śrutwa, *Znaczenie zabytków w realizacji misji Kościoła*, BKDK, 1 (2005) s. 136-149; M. Leszczyński, *Współpraca Kościoła i państwa w zakresie ochrony zabytków sztuki kościelnej w świetle listu okólnego Papieskiej Komisji ds. Dziedzictwa Kulturowego Kościoła*, pt. «*Funkcja pastoralna muzeów kościelnych*», BKDK, 1 (2005) s. 128-135.

⁴⁴ II Synod Diecezji Lubelskiej (1977-1985), Lublin 1985, s. 104-105, statut 272-273.

księżde zawiera Statut Muzeum Diecezjalnego (20 XI 1996) i zasady Organizacji opieki nad sztuką⁴⁵.

Podobnie Synod Archidiecezji Przemyskiej (1995-2000) podaje w swych statutach i aneksach zasady organizacji opieki nad zabytkami sztuki sakralnej⁴⁶. „Ważną rolę w zabezpieczeniu najcenniejszych obiektów zabytkowych oraz promocji troski o zabytki Synod przyznaje Muzeum Archidiecezji Przemyskiej im. bł. bpa Józefa Sebastiana Pelczara”⁴⁷ i zachęca „do organizowania, w łączności z muzeum archidiecezji, lokalnych muzeów oraz parafialnych izb pamięci, gdzie będą gromadzone ślady duchowej kultury, wyrażone w przedmiotach materialnych”⁴⁸.

Trosce o dobra kultury uwagę poświęca również III Synod Gdański⁴⁹. Mówi też on o Muzeum Archidiecezjalnym, które „rządzi się statutem obowiązującym wszystkie muzea kościelne w Polsce” (18 listopada 1976 r.)⁵⁰.

Także III Synod Archidiecezji Łódzkiej poleca, aby „nieużywane przedmioty artystyczne i zabytkowe należy odpowiednio zabezpieczyć w skarbcu parafialnym albo oddać w depozyt do Muzeum Archidiecezji Łódzkiej. Należy dbać o stare wydawnictwa religijne, egzemplarze Biblii, modlitewniki, kancjonały i mszały. Obowiązkiem proboszcza jest troska o ich konserwację; cenniejsze pozycje winien on przekazać w depozyt do Muzeum Archidiecezji Łódzkiej”⁵¹.

Kościelne i państwowe normy dotyczące sztuki ochrony zabytków publikują na swych łamach także diecezjalne pisma urzędowe. Niekiedy tej problematyce poświęcano osobny numer takiego pisma, czego przykładem są Wiadomości Diecezji Gliwickiej z 1999 r., nr 4, który zawiera m. in. Instrukcję o postępowaniu w sprawach zabytkowych świątyń i ich wyposażenia w diecezji gliwickiej (21 października 1999) biskupa diecezjalnego Jana Wierzbickiego. Instrukcja ta mówi np. o tym, że zabytki ruchome wycofane z bezpośredniego kultu mogą stanowić początek kolekcji parafialnej lub być przekazane w przyszłości do Muzeum Diecezjalnego⁵².

C. Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych (KUL)

Cenny dorobek w dziedzinie popularyzowania problematyki w zakresie dziedzictwa kulturalnego Kościoła, w tym muzeów kościelnych, posiada Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych, istniejący od 1957 r. przy Katolickim

⁴⁵ I Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej (1996-2001), Zamość 2001, s. 204-208-209; Por. przypis 37.

⁴⁶ Synod Archidiecezji Przemyskiej (1995-2000), Przemyśl 2000, statut 139 i 140.

⁴⁷ Tamże, statut 140 § 1; Zasady funkcjonowania Muzeum oraz jego szczegółowe zadania określa Statut Muzeum Archidiecezjalnego w Przemyślu, stanowiący Aneks nr 19 Synodu (s. 295-300).

⁴⁸ Tamże, statut 140 § 2.

⁴⁹ III Synod Gdański, Gdańsk 2001, statut 838

⁵⁰ Tamże, s. 341-342, statut 839-843.

⁵¹ III Synod Archidiecezji Łódzkiej, Łódź 1999, art. 352 i 353.

⁵² Wiadomości Diecezji Gliwickiej, 4 (1999) s. 22-33, § 4 p. 5 – paragraf 5.

Uniwersytecie Lubelskim . Ośrodek wydaje od 1959 r. swój organ prasowy pt. *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*.

Ośrodek ABMK zorganizował, na życzenie władz kościelnych, w dniach 26-27 czerwca 1957 r. na Jasnej Górze, pierwszy zjazd archiwistów, bibliotekarzy i muzeologów kościelnych⁵³. Jednym z referentów był ks. dr Władysław Smoleń, kierownik katedry sztuki kościelnej na KUL i dyrektor muzeum diecezjalnego w Tarnowie, który wygłosił referat pt. Stan i potrzeby muzeów kościelnych oraz program pracy na najbliższy okres. Prelegent omawiał w nim następujące zagadnienia: 1/ Zbiory i eksponaty (celowość ich gromadzenia, opracowanie naukowe, konserwacja; 2/ Muzeum jako ośrodek artystyczno-konserwatorski (gabinet pomocniczy nauczania historii sztuki w seminariach duchownych, opieka nad zabytkami w terenie, konserwacja obiektów z terenu działania, opieka nad nową sztuką religijną; 3/ wystawy (sztuki zabytkowej, sztuki nowej; 4/ Organizacja (administracja, personel, fundusze)⁵⁴. W swym wystąpieniu ks. Smoleń powiedział wówczas m. in.: „Muzea kościelne naszego Kraju powinny nie tylko uczcić na swój sposób wielką rocznicę Tysiąclecia Chrztu Polski, ale również zilustrować ekspozycyjnie rolę i charakter kultury religijnej w Polsce. Obowiązek ten ciąży na nas nie tylko wobec społeczeństwa wierzącego, ale i nauki tak polskiej jak i światowej, która ma prawo spodziewać się, że w sposób syntetyczny i dokumentarny wykażemy wkład Kościoła w kształtowanie historii i kultury Narodu Polskiego”⁵⁵. Podczas zjazdu sformułowano szereg rezolucji, także dotyczących muzeów kościelnych, a wśród nich to, aby „w każdej diecezji i w każdej prowincji zakonnej (...) urządzić centralne archiwum, bibliotekę i muzeum”⁵⁶. Warto tu dodać, że ks. Smoleń opublikował w czasopiśmie *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* w 1961 r., projekt statutu i regulaminu muzeum diecezjalnego⁵⁷.

W latach następnych Ośrodek ABMK urządzał kolejne sympozja na temat muzealnictwa kościelnego, np. w dniach 16-18 września 1963 r. i we wrześniu 1964 r., na których omawiano m. in. zagadnienia związane konserwacji zabytków sztuki sakralnej, a także, 18-19 września 1986 r., na którym podniesiono sprawę zabezpieczenia obiektów sztuki wycofanych z użytku liturgicznego. Kolejne seminarium muzeologiczne, poświęcone konserwacji obiektów sztuki kościelnej, odbyło się w 1988 r.⁵⁸, a 19 listopada 1992 r. miało miejsce sympozjum z okazji 60-lecia Muzeum Uniwersyteckiego KUL⁵⁹.

⁵³ *Pierwszy zjazd archiwistów, bibliotekarzy i muzeologów kościelnych*, ABMK, 1 (1959), z. 1, s. 18-59.

⁵⁴ Tamże, s. 43-56.

⁵⁵ Tamże, s. 56.

⁵⁶ Tamże, *Rezolucje Zjazdu*, s. 56-59, rezolucja 1.

⁵⁷ W. S m o l e ń, *Projekt statutu i regulaminu muzeum diecezjalnego*, ABMK, 2 (1961) z. 1-2, s. 227-228; *Statut Muzeum Diecezjalnego w Tarnowie*, ABMK, 2 (1961) z. 1-2, s. 229-236.

⁵⁸ zob. ABMK, 57 (1988) s. 61-129 – „Blok artykułów muzealnych”, m.in: M. T. Z a h a j k i e - w i c z, *Ochrona i konserwacja zabytków podstawowym zadaniem muzeologów. Wprowadzenie do sesji*, s. 61-63.

⁵⁹ *Sympozjum Przeszłość przyszłości z okazji 60-lecia Muzeum Uniwersyteckiego KUL (1932-1992)*, ABMK, 63 (1994) s. 13-73; *Sympozjum pracowników muzeów kościelnych zorganizowane*

W dniach 12-13 września 2002 r. odbyło się w Przemyśle sympozjum pt. *Znaczenie muzeów w parafialnych i klasztornych, zorganizowane przez tamtejsze Muzeum Archidiecezjalnego im. bł. Józefa Sebastiana Pelczara, z okazji 100. lecia jego istnienia*, przy współudziale Ośrodka ABMK⁶⁰. Jednym z referentów tegoż sympozjum był bp dr M. Leszczyński, dyrektor Muzeum Diecezjalnego w Zamościu, który wygłosił referat pt. *Funkcja pastoralna muzeów kościelnych. Omówienie dokumentu Stolicy Apostolskiej*⁶¹.

Warto odnotować też fakt ukazania się *Informatora o muzeach kościelnych w Polsce*, w opracowaniu dr Marii Dębowskiej i ks. dr Joachima Gieli, pracowników Ośrodka ABMK⁶² oraz publikacji pt. *Muzea Kościoła katolickiego w Polsce. Informator*, opracowanej przez dr Beatę Skrzydlewską (KUL)⁶³.

Zakończenie

Problematyka dotycząca sztuki sakralnej i muzeów kościelnych zajęła, po Soborze Watykańskim II, znaczące miejsce w prawodawstwie Kościoła powszechnego i Kościoła w Polsce. Zintensyfikowanie inicjatyw i konkretnych działań w tym kierunku należy zawdzięczać Papieżowi Janowi Pawłowi II i powołanej przez niego Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury, która wydała między innymi cenny i obszerny *List okólny «Funkcja pastoralna muzeów kościelnych»* (2001), stanowiący dziś magna charta w dziedzinie muzealnictwa kościelnego.

W oparciu o uchwały Soboru Watykańskiego II i posoborowe ustawodawstwo kościelne, Konferencja Episkopatu Polski wydała szereg norm i przepisów dotyczących ochrony zabytków sztuki sakralnej i muzealnictwa kościelnego. Zostały one opublikowane w osobnym wydawnictwie, pt. *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski 1966-1998*, w opracowaniu ks. Czesława Krakowika i ks. Leszka Adamowicza (wyd. II, Lublin 1999). Zagadnieniom tym wiele uwagi poświęca także pismo *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* oraz pierwszy numer pisma Rady ds. Kultury i Ochrony Dziedzictwa Kulturalnego Konferencji Episkopatu Polski – *Biuletyn Kościelnych Dóbr Kultury* (Warszawa 2005).

---

przez Ośrodek ABMK, pt. «Gromadzenie zbiorów jako funkcja muzeum kościelnego», 6-7 X 1993, ABMK, 63 (1994) s. 77-123.

⁶⁰ *Sympozjum – 100. lecie Muzeum Archidiecezjalnego im. bł. Józefa Sebastiana Pelczara Biskupa Przemyckiego. Znaczenie muzeów w parafialnych i klasztornych*, ABMK, 79 (2003) s. 23-126.

⁶¹ Tamże, s. 147-150.

⁶² M. Dębowska, J. Giel, *Informator o muzeach kościelnych w Polsce*, ABMK, 62 (1993) s. 313-378.

⁶³ B. Skrzydlewska, *Muzea Kościoła katolickiego w Polsce. Informator*, Kielce 2004, ss. 178 (Biblioteka Ośrodka ABMK, nr 2).